

УДК 341.018

DOI: 10.26565/2075-1834-2020-29-43

КОДИФІКАЦІЯ ТА ПРОГРЕСИВНИЙ РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО МИТНОГО ПРАВА

Перепьолкін С. М.,

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри міжнародного права
навчально-наукового інституту права
та міжнародно-правових відносин
Університету митної справи та фінансів,
м. Дніпро, 49000, вул. Володимира Вернадського 2/4,
e-mail: psm-13@ukr.net
orcid: <https://orcid.org/0000-0003-2914-5898>

АНОТАЦІЯ: Міжнародне митне право і національне митне право вже давно співіснують як взаємопов'язані і взаємодоповнюючі комплекси правил поведінки, що використовуються учасниками митних відносин з метою задоволення їх потреб. Однак в умовах загального визнання верховенства міжнародного митного права над національним митним правом, його вивченню вчені майже не приділяють уваги. Це стосується різних його аспектів, зокрема й кодифікації та прогресивного розвитку. Правова характеристика кодифікації та прогресивного розвитку міжнародного митного права становить інтерес як для вчених, які досліджують різні теоретичні і практичні аспекти національного митного і міжнародного митного права, студентів, які вивчають однойменні навчальні дисципліни, так і для безпосередніх учасників митних відносин, які в своїй діяльності спираються на принципи і норми національного митного і міжнародного митного права. У зв'язку з цим, у статті проаналізовано доктринальні підходи до розуміння кодифікації та прогресивного розвитку загального міжнародного права, а також запропоновано авторське бачення кодифікації та прогресивного розвитку міжнародного митного права і підсумкових форм закріплення її результатів. За результатами проведеного дослідження стверджується, що кодифікації та прогресивному розвитку міжнародного митного права властивий частковий, предметно визначений характер. Поряд із державами та іншими суб'єктами міжнародного митного права участь у здійсненні його кодифікації та прогресивного розвитку можуть приймати також окремі вчені та науково-дослідні установи. Незалежно від кількісного і представницького складу учасників, ця діяльність може мати тільки офіційний характер. Основною підсумковою формою юридичного закріплення результатів кодифікації та прогресивного розвитку міжнародного митного права є загальні міжнародні договори (конвенції) універсального характеру, під якими можна розуміти укладені у письмовій формі багатосторонні угоди, які стосуються загальних принципів і норм міжнародного митного права або присвячені питанням, що становлять інтерес для суб'єктів міжнародного митного права у цілому. Поряд із загальними міжнародними конвенціями універсального характеру з цією метою можуть використовуватися також різноманітні види актів «м'якого права», найбільш знаними серед яких є резолюції і декларації міжнародних організацій та заключні акти міжнародних конференцій.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: Міжнародне митне право; кодифікація та прогресивний розвиток; митне право; міжнародні конвенції; soft law.

КОДИФИКАЦИЯ И ПРОГРЕССИВНОЕ РАЗВИТИЕ МЕЖДУНАРОДНОГО ТАМОЖЕННОГО ПРАВА

Перепелкин С. М.,

кандидат юридических наук, доцент,
заведующий кафедрой международного права
учебно-научного института права
и международно-правовых отношений
Университета таможенного дела и финансов,
г. Днепр, 49000, ул. Владимира Вернадского 2/4,
e-mail: psm-13@ukr.net
orcid: <https://orcid.org/0000-0003-2914-5898>

АННОТАЦИЯ: Международное таможенное право и национальное таможенное право уже давно сосуществуют как взаимосвязанные и взаимодополняющие комплексы правил поведения, которые используются участниками таможенных отношений с целью удовлетворения их потребностей. Однако в условиях всеобщего признания верховенства международного таможенного права над национальным таможенным правом, его изучению ученые почти не уделяют внимания. Это касается разных его аспектов, в том числе кодификации и прогрессивного развития. Правовая характеристика кодификации и прогрессивного развития международного таможенного права представляет интерес как для ученых, которые исследуют различные теоретические и практические аспекты национального таможенного и международного таможенного права, студентов, изучающих одноименные учебные дисциплины, так и для непосредственных участников таможенных отношений, которые в своей деятельности опираются на принципы и нормы национального таможенного и международного таможенного права.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: международное таможенное право; кодификация и прогрессивное развитие; таможенное право; международные конвенции; soft law.

CODIFICATION AND PROGRESSIVE DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL CUSTOMS LAW

Serhii Perepolkin,

Candidate of Law, Associate Professor,
Chief of the International Law Department
of Institute of Law and International Law Relations
University of Customs and Finance
Dnipro, 49000, st. Volodymyr Vernadsky, 2/4
e-mail: psm-13@ukr.net
orcid: <https://orcid.org/0000-0003-2914-5898>

ANNOTATION: International customs law and national customs law have coexisted for long time as interconnected and complementary sets of rules of conduct, that are used by participants of customs relations to meet their needs. However, in the context of universal recognition of the supremacy of international customs law over national customs law, scientists pay almost no attention to its study. This concern to its various aspects, including codification and progressive development. The legal characterization of the codification and progressive development of international customs law is of interest both to scientists, who study various theoretical and practical aspects of national customs and international customs law, students, studying the same subjects, and to participants of customs relations, who rely on principles and norms of national customs law and international customs law. Therefore, the article analyzes the doctrinal approaches to understanding the codification and progressive development of general international law, and also proposes the author's vision of codification and the progressive development of international customs law and the final forms of consolidation of its results. According to the results of the research, it is claimed that the codification and progressive development of international customs law is characterized by a partial, substantively determined nature. Along with the states and other subjects of international customs law, some scientists and research institutions also can participate in the implementation of its codification and progressive development. Independently of the quantitative and representative membership, this activity can only be official. The main summary form of the legal consolidation of the results of the codification and progressive development of international customs law are general international treaties (conventions) of a universal nature, which can be understood as written multilateral agreements that relate to general principles and norms of international customs law or related to issues, which are interesting for subjects of international customs law. In the same time with the general international conventions of a universal nature, various kinds of acts «soft law» can be used for this purpose, the most known of them are the resolutions and declarations of international organizations and the closing acts of international conferences.

KEY WORDS: international customs law; codification and progressive development; customs law; international conventions; soft law.

Постановка проблеми. Дослідженню правових засад, процесу та результатів здійснення кодифікації та прогресивного розвитку загального міжнародного права присвячено чимало наукових праць вчених із різних країн. Здебільшого у таких працях висвітлювались різноманітні питання практичного здійснення кодифікації та прогресивного розвитку окремих інститутів і галузей міжнародного права, серед яких: право міжнародних договорів; міжнародне морське право; дипломатичне право; консульське право; міжнародне право прав людини; правонаступництво у міжнародному праві; відповідальність у міжнародному праві тощо. Водночас залишились у доктрині міжнародного права й такі його самостійні комплекси правил поведінки, вивченню питань кодифікації та прогресивного розвитку яких уваги майже не приділялось. Одним з них є комплекс принципів, норм і стандартів міжнародного митного права, за допомогою якого суб'єкти міжнародного права закріплюють узгоджені правила поведінки у галузі міжнародних митних відносин.

Актуальність. Актуальність доктринального опрацювання питань кодифікації та прогресивного розвитку міжнародного митного права підтверджується різними чинниками, зокрема, постійно здійснюваною учасниками міжнародних митних відносин правотворчою діяльністю у цій галузі, подальшою генезою міжнародного митного права у бік універсалізації на засадах гнучкого поєднання універсального, регіонального, локального і партикулярного регулювання міжнародних митних відносин, розвитком доктринальних поглядів щодо співвідношення міжнародного митного та внутрішньодержавного митного права, необхідністю підвищення ефективності міжнародного та внутрішньодержавного здійснення принципів, норм і стандартів міжнародного митного права тощо.

Огляд праць з проблематики дослідження. З позиції теорії міжнародного митного права опису особливостей здійснення його кодифікації та прогресивного розвитку властиві ті ж ознаки, що визнаються ученими з різних країн складовими характеристиками кодифікації та прогресивного розвитку інших інститутів і галузей загального міжнародного права. З огляду на це джерельну базу для дослідження особливостей кодифікації та прогресивного розвитку міжнародного митного права можуть складати як праці класиків міжнародно-правової доктрини, зокрема, П. Бейкера [1], Ш. Вішера [2], Р. Дженнінса [3], Г. Лаутерпахта [4], А. П. Мовчана [5], так і наукові публікації таких її сучасних

представників як А. Бойл і Кр. Чинкін [6], Л. Р. Гельфер і Т. Мейер [7], А. Н. Пронто [8] та багатьох інших учених.

У їх змісті детально висвітлено еволюцію доктринального розуміння кодифікації міжнародного права від моменту висунення І. Бенґамом ідеї підготовки кодекса міжнародного права до закріплення термінів «кодифікація міжнародного права» і «прогресивний розвиток міжнародного права» у ст. 15 Статуту Комісії міжнародного права ООН та формування її сучасної інтерпретації в практичній діяльності ООН і міжнародно-правовій доктрині.

З іншого боку, проведений аналіз досліджень і публікацій з питань кодифікації та прогресивного розвитку загального міжнародного права, засвідчив відсутність у їх змісті положень, присвячених висвітленню особливостей здійснення цієї діяльності в галузі міжнародного митного права.

Пояснити це можна було б тим, що ні за період часу до заснування ООН, ні за весь період функціонування Комісії міжнародного права ООН, досліджувана нами тематика не розглядалася суб'єктами міжнародного права як така, що потребує кодифікації і, відповідно, необхідна для цього діяльність не провадилась. Однак таке пояснення суперечить багатоміліардній історії становлення міжнародного митного права та знаним прикладам ефективного її проведення, серед яких: Міжнародна конвенція про створення Міжнародного союзу з публікації митних тарифів від 5 липня 1890 р.; Міжнародна конвенція про спрощення митних формальностей від 3 листопада 1923 р. та протокол до неї; Генеральна угода з тарифів і торгівлі від 30 жовтня 1947 р.; Конвенція про процедуру міжнародного митного транзиту під час перевезення вантажів залізничним транспортом із застосуванням накладної УМВС (SMGS) від 9 лютого 2006 р. та ін.

Зауважимо, що крім указаних вище міжнародних митних, за своєю сутністю, договорів, як приклад міжнародної митної правотворчості можна розглядати також окремі правила поведінки, що закріплені у статтях міжнародних конвенцій, розроблених за результатами кодифікації та прогресивного розвитку інших галузей загального міжнародного права і призначенні для регулювання певних видів міжнародних митних відносин, безпосередньо пов'язаних з міжнародними відносинами, що належать до сфери дії таких конвенцій. Зокрема, такі правила поведінки наявні у статтях Чиказької конвенції про міжнародну цивільну авіацію від 7 грудня 1944 р. (статті 10, 13, 22–24 та 37), Віденської конвенції про дипломатичні зносини від 18 квітня 1961 р. (ст. 36), Віденської конвенції про консульські зносини від 24 квітня 1963 р. (ст. 50 і ст. 62), Конвенція ООН з морського права від 10 грудня 1982 р. (статті 127, 128 і 183) тощо.

Окремо слід наголосити на тому, що протягом другої половини ХХ на початку ХХІ ст. діяльність з кодифікації та прогресивного розвитку загального міжнародного митного права здійснювалась також й іншими міжнародними організаціями, найбільш відомими серед яких є Всесвітня митна та Всесвітня торгова організації.

Враховуючи зазначене вище, **мета** статті полягає у виробленні авторського підходу щодо розуміння кодифікації та прогресивного розвитку міжнародного митного права та визначення видів підсумкових форм закріплення їх результатів.

Виклад основного матеріалу. З цією метою, оскільки юридична конструкція «кодифікація та прогресивний розвиток міжнародного права» складається з термінів «кодифікація міжнародного права» і «прогресивний розвиток міжнародного права», звернемося до енциклопедичних джерел, положень Статуту Комісії міжнародного права ООН, а також наукової і навчальної літератури з міжнародного права, для ознайомлення з їх етимологією та сформованими підходами щодо інтерпретації.

В юридичній енциклопедії за редакцією Ю. С. Шемшученка слово «кодифікація» (пізньолат. *codification*, від лат. *codex*, первісно – стовбур, пень; навощена дощечка для письма, книга і ... *ficatio*, від *facio* – роблю) визначається як спосіб упорядкування законодавства, забезпечення його системності та узгодженості; одна з форм систематизації законодавства, в процесі якої до проекту створеного акта включаються чинні норми і нові норми, які вносять зміни в регулювання певної сфери суспільних відносин. Зі свого боку конструкцію «кодифікація та прогресивний розвиток міжнародного права», пропонується розуміти як діяльність суб'єктів міжнародного права, спрямовану на його впорядкування, закріплення і дальший розвиток [9, с. 139, 140].

Стосовно етимології слова «прогрес», то його першоосновою вважають слово латинського походження «*progressus*», яке тлумачать як рух уперед [10, с. 589], або «*progressive*» – рух уперед, поступальний розвиток суспільства по висхідній, від менш до більш досконалих форм [11, с. 109].

Зауважимо, що прийняття Статуту ООН і включення до нього положень стосовно того, що Генеральна Асамблея організує дослідження та робить рекомендації в цілях: ... заохочення прогресивного розвитку міжнародного права та його кодифікації (п. а) ч. 1 його ст. 13), актуалізували потребу вироблення зрозумілого для усіх держав – членів ООН тлумачення термінів «прогресивний розвиток міжнародного права» і «кодифікація міжнародного права». У зв'язку з цим, утворений для реалізації положень ст. 13 Статуту ООН 11 грудня 1946 р. Комітет з прогресивного розвитку міжнародного права та його кодифікації, визнавши, що методи роботи Асамблеї у цій галузі можуть бути найрізноманітнішими за своїм характером, виконав це завдання наступним чином. Задачі, пов'язані з

розробкою проектів конвенцій з питань, які ще не врегульовані міжнародним правом, або стосовно яких право ще недостатньо розвинене у практиці держав, Комітет відніс до «прогресивного розвитку міжнародного права». Інші задачі, зокрема більш точного формулювання та систематизації права у тих галузях, де є норми, встановлені широкою практикою держав, прецедентами і доктриною, Комітет визнав «кодифікацією міжнародного права» [12, с. 224].

Поряд із розкриттям змісту указаних термінів Комітет підкреслив, що вони не є взаємовиключними і між ними складно провести чітке розмежування, бо на практиці формулювання і систематизація норм міжнародного права (кодифікація) можуть привести до висновка щодо потреби вироблення деяких норм (прогресивний розвиток). Під час кодифікації неминуче виникає потреба заповнити прогалини у діючому міжнародному праві або уточнити та оновити зміст низки норм у світлі розвитку міжнародних відносин. Цей обґрунтовано обережний підхід було визнано доцільним відобразити і в офіційному тексті Статуту Комісії міжнародного права, у якому підкреслюється, що таке трактування указаних термінів вживається в Статуті лише «з міркувань зручності» (ст. 15) [13].

Указане застереження вкрай важливе для розуміння кодифікації міжнародного права, що часто не враховують юристи посилаючись на ст. 15 Статуту, наголошував А. П. Мовчан. Завбачливість, проявлена творцями Комісії міжнародного права, виявилася вельми виправданою. Адже досвід роботи Комісії показав усю відносність опису термінів, який, будучи певним компромісом між прихильниками різних юридичних доктрин, не витримав перевірку часом. Комісія вимушена була визнати неточність і практичну неможливість проведеного у її Статуті розмежування між змістом указаних термінів. Проте Комісія ні у своїх доповідях, ні в будь-якому іншому своєму документі жодного разу не намагалася ініціювати зміну цих термінів [12, с. 224, 225; 5, с. 63].

Про незначну цінність встановлення теоретичного значення відмінностей між цими термінами та його практичного застосування, а отже, і про потребу припинення будь-яких спорів навколо більш точного формулювання визначення понять «прогресивний розвиток міжнародного права» і «кодифікація міжнародного права», як і навколо встановлення першочергової мети, завдань та шляхів здійснення прогресивного розвитку та кодифікації міжнародного права, неодноразово висловлювалися і представники зарубіжної міжнародно-правової доктрини [14].

Можливо саме тому наукові праці зарубіжних вчених мають більш практичний, ніж теоретичний характер.

Зі свого боку представники науки міжнародного права України, Російської Федерації та багатьох інших, утворених після припинення існування СРСР держав, продовжують науковий пошук відповідей на ці питання, спрямовуючи власні зусилля на вироблення нових, відмінних від запропонованих іншими ученими, підходів щодо встановлення більш правильного їх теоретичного розуміння. При цьому джерельну основу таких досліджень найчастіше складають праці ще радянських учених 70-х років ХХ ст., серед яких найбільш відомою є монографія А. П. Мовчана «Кодификация и прогрессивное развитие международного права» [5].

Більш того, для пояснення власного розуміння кодифікації та прогресивного розвитку міжнародного права науковці вкрай рідко використовують закріплену в п. а) ч. 1 ст. 13 Статуту ООН юридичну конструкцію повністю. Як правило, вони підмінюють її словосполученням «кодифікація міжнародного права», зрідка уточнюючи, що тлумачать її у широкому сенсі, запропонованому ще А. П. Мовчаном. Зокрема, відомий радянський учений-міжнародник аргументуючи власну позицію допускав можливість використання терміну «кодифікація міжнародного права» (у широкому сенсі його розуміння) з метою лаконізму характеристики здійснюваної кодифікації та прогресивного розвитку міжнародного права, але лише в дослідженнях, присвячених аналізу роботи ООН в галузі міжнародного права. При цьому він наголошував, що для більш точної характеристики діяльності ООН у цій галузі, а також пояснення сутності та значення самої кодифікації міжнародного права в сучасних умовах, доречним є використання офіційно визнаного формулювання Статуту ООН: «кодифікація та прогресивний розвиток міжнародного права». Стосовно його власного бачення визначення цього поняття, то під кодифікацією міжнародного права учений розумів як систематизацію, так і вдосконалення норм загального міжнародного права, здійснювані шляхом встановлення і точного формулювання змісту чинних норм, перегляду застарілих норм і розробки нових норм з урахуванням потреб розвитку міжнародних відносин і закріплення в єдиному внутрішньо узгодженому порядку цих норм у міжнародно-правовому акті, який покликаний з якомога більшою повнотою регулювати певну галузь міжнародних відносин в інтересах забезпечення миролюбних відносин і співробітництва між державами незалежно від відмінностей в їх суспільному ладі [5, с. 63; 12, с. 228].

А. Абашидзе та О. Солнцев стосовно інтерпретації цього поняття зазначають, що у доктрині міжнародного права під кодифікацією розуміють форму систематизації міжнародно-правових норм, переважно звичаєво-правових, яка здійснюється шляхом їх всебічної переробки, в тому числі виключення застарілих, таких, що не застосовуються на практиці, норм, усунення внутрішніх суперечностей, очевидних прогалин, і завершується створенням системно взаємопов'язаного зведеного

більш якісного і прогресивного міжнародно-правового акта (найчастіше проекту міжнародного договору) [15, с. 6].

Т. Л. Сироїд зазначає, що під кодифікацією міжнародного права розуміють систематизацію міжнародно-правових норм, яка здійснюється суб'єктами міжнародного права шляхом: а) встановлення точного змісту й чіткого формулювання вже існуючих і чинних (звичаєвих або договірних) принципів і норм міжнародного права у визначеній сфері відносин між державами (галузі міжнародного права); б) перегляду та зміни застарілих норм; в) розроблення нових принципів і норм з урахуванням науково-технічного прогресу, нагальних потреб міжнародних відносин; г) закріплення в узгоджувальному вигляді всіх цих принципів і норм у міжнародно-правових актах [16, с. 73].

На думку Н. Е. Буваєвої, кодифікація міжнародного права являє собою систематизацію міжнародно-правових норм і здійснюється суб'єктами міжнародного права та передбачає приведення в єдину систему діючих міжнародно-правових норм, уточнення їх формулювання та відображення у договірній формі міжнародно-правових звичаїв [17, с. 84].

Підсумовуючи опис наведених вище положень, можна дійти таких висновків стосовно нормативного закріплення і доктринального трактування кодифікації та прогресивного розвитку міжнародного права.

По-перше, не зважаючи на нормативне закріплення юридичної конструкції «прогресивний розвиток міжнародного права та його кодифікація» в Статуті ООН і Статуті Комісії міжнародного права ООН, офіційного її тлумачення до сьогодні не вироблено. Не розроблено і однозначного для усіх держав – членів ООН розуміння понять «прогресивний розвиток міжнародного права» і «кодифікація міжнародного права», трактування яких у Статуті Комісії міжнародного права ООН було запропоновано лише «з міркувань зручності». Комісія міжнародного права ООН розглядає прогресивний розвиток міжнародного права та його кодифікацію взаємопов'язаними складовими елементами єдиного правотворчого процесу та неодноразово наголошувала на відсутності практичної цінності знаходження точного розмежування між ними.

По-друге, на потребі припинення будь-яких доктринальних дискусій стосовно інтерпретації та встановлення співвідношення між поняттями «прогресивний розвиток міжнародного права та його кодифікація», «прогресивний розвиток міжнародного права» і «кодифікація міжнародного права», у зв'язку з відсутністю як логічних, так і прагматичних підстав для цього, неодноразово наголошували представники зарубіжної науки міжнародного права.

По-третє, на відміну від наукових досліджень і навчальної літератури зарубіжних учених, які мають більш практичний характер, праці українських науковців є здебільшого теоретичними.

По-четверте, не зважаючи на те, що у статтях Статуту ООН і Статуту Комісії міжнародного права ООН використовується юридична конструкція «прогресивний розвиток міжнародного права та його кодифікація», українські вчені вкрай рідко послуговують нею в її офіційно затвердженому формулюванні. Поширеною серед них практикою є заміна категорії «прогресивний розвиток міжнародного права та його кодифікація» поняттям «кодифікація міжнародного права», із застереженням про його широке розуміння, а також подальше отождошення кодифікації норм міжнародного права з їх систематизацією. На нашу думку такий підхід є дискусійним, бо поняття «прогресивний розвиток міжнародного права» і «кодифікація міжнародного права» не можна використовувати для заміни одного іншим, тим більше отождошнювати після такої заміни кодифікацію норм міжнародного права з їх систематизацією, адже в теорії права кодифікація, розглядається лише однією з форм систематизації, до переліку яких також належать інкорпорація та консолідація.

По-п'яте, незмінними для української доктрини міжнародного права залишаються також твердження стосовно класифікації кодифікації міжнародного права на офіційну та неофіційну, вираження основного її призначення через відображення в договірній формі міжнародних звичаїв, визнання міжнародних договорів (конвенцій) єдиною можливою формою підсумкового закріплення результатів проведеної кодифікаційної роботи тощо.

Зважаючи на визначене вище охарактеризуємо кодифікацію та прогресивний розвиток міжнародного митного права більш детально.

За своєю сутністю кодифікація та прогресивний розвиток міжнародного митного права являють собою один із видів правотворчої діяльності, здійснюваної в рамках процесу формування загального міжнародного права. Тому їм властиві ті ж самі ознаки, що і кодифікації та прогресивному розвитку міжнародного права.

Зокрема, її здійсненню в галузі міжнародних митних відносин також притаманний частковий, предметно визначений характер. З огляду на це, формування загального міжнародного митного права відбувається також поступово, шляхом опрацювання як чинних правил поведінки з найбільш актуальних для міжнародного співтовариства тем у галузі міжнародних митних відносин, так і розробки нових моделей поведінки у цій царині. Так, протягом ХХ ст. діяльність з кодифікації та прогресивного розвитку міжнародного митного права здійснювалась з таких актуальних для міжнародного співтовариства тем: спрощення та гармонізація митних процедур; гармонізація системи опису та кодування товарів; тимчасове ввезення; правила походження; митна вартість; взаємна адміністративна допомога для запобігання, розслідування та покарання за митні правопорушення тощо.

Прагнучі скасувати застарілі принципи і норми міжнародного митного права, досягти зрозумілого і точного викладення його чинних правил поведінки та усунути повністю або мінімізувати можливість їх неоднозначного тлумачення з метою досягнення максимально можливої уніфікованої їх реалізації в умовах постійно еволюціонуючих міжнародних митних відносин, розробники загального міжнародного митного права зосередилися на опрацюванні та письмовому, систематизованому закріпленні як чинного у цій галузі звичаєвого права, так і правил поведінки двосторонніх міжнародних договорів.

Підсумковою формою юридичного закріплення результатів проведеної роботи було обрано загальні міжнародні договори (конвенції) універсального характеру, під якими, спираючись на запропоноване Комісією міжнародного права ООН ще у 1962 р. визначення «загальний міжнародний договір» [18, с. 161], можна запропонувати розуміти укладені у письмовій формі багатосторонні угоди, які стосуються загальних принципів і норм міжнародного митного права або присвячені питанням, що становлять інтерес для суб'єктів міжнародного митного права у цілому.

Як результат, протягом ХХ ст. було розроблено декілька десятків таких універсальних міжнародних договорів у різних сферах правового регулювання міжнародних митних і пов'язаних з ними відносин. Найбільш відомими серед них є Міжнародна конвенція про гармонізовану систему опису та кодування товарів від 14 червня 1983 р., Конвенція про тимчасове ввезення від 26 червня 1990 р., Міжнародна конвенція про спрощення та гармонізацію митних процедур від 18 травня 1973 р.

Слід зауважити, що протягом ХХ ст. міжнародні договори визнавалися переважно більшістю представників доктрини міжнародного права безальтернативною підсумковою формою його кодифікації та прогресивного розвитку. Однак наприкінці ХХ на початку ХХІ ст., з цією метою суб'єкти правотворчої діяльності почали активно використовувати також й інші відомі міжнародному праву форми зовнішнього вираження правил поведінки. Найбільш знаними серед них є резолюції і декларації міжнародних організацій та заключні акти міжнародних конференцій.

Однією з особливостей таких актів є рекомендаційний характер їх приписів. Однак, якщо суб'єкти міжнародного митного права вважатимуть за потрібне надати викладеним у їх змісті правилам поведінки обов'язковий характер, вони завжди можуть ініціювати розробку на основі положень таких актів одного або декількох загальних міжнародних митних договорів. Так, можна припустити, що прийняття Радою митного співробітництва 5 грудня 1953 р. Рекомендації про взаємну адміністративну допомогу, сприяло виникненню загальної практики укладення між її державами-членами і окремими митними територіями двосторонніх угод з питань взаємної адміністративної допомоги та/або її надання на недоговорній основі. Згодом в указаній вище сфері почали з'являтися перші багатосторонні міжнародні договори, прикладами яких є Берлінська угода про співробітництво і взаємодопомогу з митних питань від 5 грудня 1962 р., укладена між соціалістичними державами, і Конвенція про взаємодопомогу в митних справах від 7 вересня 1967 р., договірними сторонами якої були держави – члени Європейського економічного співтовариства. Пізніше, 9 червня 1977 р., було прийнято перший загальний міжнародний договір універсального характеру в цій сфері – Міжнародну конвенцію про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства.

У 2000 р., з метою підвищення ефективності надання взаємної адміністративної допомоги Радою митного співробітництва (далі – РМС) було прийнято Декларацію про вдосконалення митного співробітництва та взаємної адміністративної допомоги (Кіпрська декларація), а 27 червня 2003 р. завершено розробку проекту ще одного загального міжнародного договору універсального характеру в цій сфері – Міжнародну конвенцію про взаємодопомогу в митних справах (Йоганнесбурзька конвенція). Зауважимо, що станом на момент виходу цієї праці друком Йоганнесбурзька конвенція не набула чинності. Однак окремі її положення вже використовуються державами – членами РМС на двосторонньому рівні міжнародно-правового регулювання відносин надання взаємної адміністративної допомоги.

Ще одним способом визнання суб'єктами міжнародного митного права обов'язкового характеру приписів актів м'якого права є пряме зазначення про це у відповідних актах їх внутрішнього законодавства. Так, згідно зі ст. 37 «Прийняття міжнародних Стандартів і процедур» Конвенції про міжнародну цивільну авіацію 1944 р., Міжнародна організація цивільної авіації приймає і в міру необхідності час від часу змінює міжнародні Стандарти, Рекомендовану практику і процедури, які стосуються, зокрема, й митних процедур [19]. Зі свого боку, у ст. 11 «Нормативно-правове регулювання» Повітряного кодексу України від 19 травня 2011 р., указаним вище положенням Чиказької конвенції 1944 р. кореспондують такі правила українського законодавства: «Авіаційні правила України розробляються відповідно до стандартів і рекомендованої практики Міжнародної організації цивільної авіації... Усі технічні терміни і визначення, що вживаються в цьому Кодексі та в нормативно-правових актах, прийнятих на його основі, тлумачаться відповідно до визначень, що містяться у стандартах і рекомендованій практиці Міжнародної організації цивільної авіації...» [20].

Варто зауважити, що в ситуації, коли суб'єкти міжнародного митного права не готові укласти нові загальні міжнародні договори універсального характеру або вносити поправки до тексту вже чинних таких договорів, прийняття актів м'якого права може використовуватися як альтернативний спосіб

здійснення правотворчої діяльності в галузі міжнародного митного права. Зокрема, за допомогою актів soft law, крім наведених вище інновацій правотворчої діяльності у галузі міжнародних митних відносин, отримують подальший розвиток положення чинних загальних міжнародних договорів універсального характеру, а також запроваджуються нові інститути міжнародного митного права та розширюється його термінологічна база. Знаними прикладами таких нововведень у галузі міжнародного митного права є інститути комплексного управління ланцюгом постачання товарів, попередньої електронної інформації, уповноважених економічних операторів, митного адміністрування та багато інших.

Своєю чергою, поява у практиці міжнародного митного співробітництва нових категорій та їх введення у практичну діяльність національних митних органів, обумовлює і виникнення наукового інтересу у вчених із різних держав, спрямованого на вивчення їх природи та сутності. Згодом результати проведених наукових досліджень можуть бути корисними як для внутрішньодержавної, так і міжнародної правотворчої діяльності у сфері правового регулювання митних і пов'язаних з ними відносин. Їх використання можливе як для удосконалення змісту вже існуючих правил поведінки та їх практики міжнародного чи внутрішньодержавного здійснення, так і для вироблення нових принципів, норм і стандартів міжнародного митного права.

Поряд із індивідуальними науковими дослідженнями в діяльності з питань кодифікації та прогресивного розвитку міжнародного митного права можуть використовуватись також напрацювання різних неурядових науково-дослідних установ і міжнародних неурядових організацій, серед яких Міжнародна торгова палата, Міжнародна асоціація повітряного транспорту, Міжнародний союз автомобільного транспорту та багато інших.

Висновки. Отже, підсумовуючи проведений аналіз досліджень і публікацій з питань кодифікації та прогресивного розвитку міжнародного митного права, а також практики її здійснення можна дійти таких висновків.

Кодифікації та прогресивному розвитку міжнародного митного права властивий частковий, предметно визначений характер. Поряд із державами та іншими суб'єктами міжнародного митного права участь у її здійсненні можуть приймати також окремі вчені та науково-дослідні установи. Незалежно від кількісного і представницького складу учасників, ця діяльність може мати тільки офіційний характер. Адже держави, як основні учасники міжнародних митних відносин, можуть взагалі не проявляти правотворчої ініціативи та не бути творцями проекту письмового акту, підготовленого за результатами діяльності з кодифікації та прогресивного розвитку міжнародного митного права, однак виразити згоду на обов'язковість для себе його положень або долучитися до його прийняття як юридично не обов'язкового. Основною підсумковою формою юридичного закріплення результатів кодифікації та прогресивного розвитку міжнародного митного права є загальні міжнародні договори (конвенції) універсального характеру. Під такими договорами пропонується розуміти укладені у письмовій формі багатосторонні угоди, які стосуються загальних принципів і норм міжнародного митного права або присвячені питанням, що становлять інтерес для суб'єктів міжнародного митного права у цілому. Разом із загальними міжнародними конвенціями універсального характеру з цією метою можуть використовуватись також різноманітні види актів «м'якого права», найбільш знаними серед яких є резолюції і декларації міжнародних організацій та заключні акти міжнародних конференцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Baker P. J. Codification of International Law. *British Yearbook Of International Law*. 1924, P. 38–66.
2. Charles de Visscher. La codification du droit international. *Recueil des cours de la Haye*. 1925 (I). Vol. 6. P. 325–455.
3. Jennings R. Y. The Progressive Development of International Law and its Codification. *British Yearbook Of International Law*. 1947. Vol. 24. P. 301–329.
4. H. Lauterpacht. Codification and Development of International Law. *The American Journal of International Law*. 1955. Vol. 49. P. 16–43.
5. Мовчан А. П. Кодификация и прогрессивное развитие международного права : монография. Москва : Юрид. литература, 1972. 216 с.
6. Boyle A., Chinkin Chr. *The Making of International Law*. Oxford University Press, 2007. xxx, 338 p.
7. Helfer L. R., Meyer T. The Evolution of Codification: A Principal-Agent Theory of the International Law Commission's Influence. *Custom's Future: International Law in a Changing World* / Curtis Bradley ed., Forthcoming. 2015. URL: https://scholarship.law.duke.edu/faculty_scholarship/3442/ (дата звернення 11.04.2020)
8. Pronto. A. N. *Codification and Progressive Development of International Law: A Legislative History of Article 13(1)(a) of the Charter of the United Nations*. *FIU LAW REV*. 2019. VOL. 13. P. 1101–1123. URL: <https://ecollections.law.fiu.edu/lawreview/vol13/iss6/11> (дата звернення 11.04.2020).
9. Юридична енциклопедія : у 6 т. / редкол. Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ : «Укр. енцикл.», 2001. Т. 3 : К–М. 792 с.
10. Малая советская энциклопедия : в 10 т. / редкол. Б. А. Введенский (гл. ред.) и др. 3-е изд. Москва : Гос. научное изд-во «Большая советская энцикл.», 1960. Т. 7 : Первомайск – Рубе. 1260 с.
11. Економічна енциклопедія : у 3 т. / редкол. С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. Київ : Видавничий центр «Академія», 2002. Т. 3. 952 с.
12. Курс международного права : в 7 т. / Ю. А. Баскин и др. ; отв. ред. Р. А. Миоллерсон, Г. И. Тункин. Москва : Наука, 1989. Т. 1 : Понятие, предмет и система международного права. 360 с.

13. Statute of the International Law Commission 1947. URL: <https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/statute/statute.pdf> (дата звернення 11.04.2020).
14. Tarun J. Codification and Progressive Development of International Law (January 2006). URL: <https://ssrn.com/abstract=1120849> (дата звернення 11.04.2020).
15. Абашидзе А., Солнцев А. Кодификация международного права: конец прекрасной эпохи? *Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale*. 2012. № 3. С. 5–16.
16. Сироїд Т. І. Міжнародне публічне право : підручник. Одеса :Фенікс, 2018. 744 с.
17. Буваева Н. Э. Международное таможенное право : учеб. для магистров / под общ. ред. А. В. Зубача. Москва : Изд-во Юрайт, 2013. 376 с.
18. Report of the International Law Commission covering the work of its fourteenth session, 24 April-29 June 1962. *Yearbook of the International Law Commission*. 1962. Vol. 2. iii, 198 p.
19. Конвенція про міжнародну цивільну авіацію : Міжнародний договір від 07.12.1944. *Офіційний вісник України*. 2004. № 40. Ст. 2667.
20. Повітряний кодекс України : Закон України від 19.05.2011 р. № 3393-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 48-49. Ст. 536.

REFERENCES

1. Baker P. J. Codification of International Law. *British Yearbook Of International Law*. 1924, P. 38–66.
2. Charles de Visscher. La codification du droit international. *Recueil des cours de la Haye*. 1925 (I). Vol. 6. Pp. 325–455.
3. Jennings R. Y. The Progressive Development of International Law and its Codification. *British Yearbook Of International Law*. 1947. Vol. 24. P. 301–329.
4. H. Lauterpacht. Codification and Development of International Law. *The American Journal of International Law*. 1955. Vol. 49. P. 16–43.
5. Movchan A. P. Kodifikatsiya i progressivnoe razvitie mezhdunarodnogo prava : monografiya. Moskva : Yurid. literatura, 1972. 216 s.
6. Boyle A., Chinkin Chr. The Making of International Law. Oxford University Press, 2007. xxx, 338 p.
7. Helfer L. R., Meyer T. The Evolution of Codification: A Principal-Agent Theory of the International Law Commission's Influence. *Custom's Future: International Law in a Changing World* / Curtis Bradley ed., Forthcoming. 2015. URL: https://scholarship.law.duke.edu/faculty_scholarship/3442/ (дата звернення 11.04.2020)
8. Pronto. A. N. *Codification and Progressive Development of International Law: A Legislative History of Article 13(1)(a) of the Charter of the United Nations*. *FIU LAW REV*. 2019. VOL. 13. P. 1101–1123. URL: <https://ecollections.law.fiu.edu/lawreview/vol13/iss6/11> (дата звернення 11.04.2020).
9. Yury'dy'chna ency'klopediya : u 6 t. / redkol. Yu. S. Shemshuchenko (golova redkol.) ta in. Ky'yiv : «Ukr. ency'kl.», 2001. T. 3 : K–M. 792 s.
10. Malaya sovetskaya entsiklopediya : v 10 t. / redkol. B. A. Vvedenskiy (gl. red.) i dr. 3-e izd. Moskva : Gos. nauchnoe izd-vo «Bolskaya sovetskaya entsikl.», 1960. T. 7 : Pervomaysk – Rube. 1260 s
11. Ekonomichna ency'klopediya : u 3 t. / redkol. S. V. Mocherny'j (vidp. red.) ta in. Ky'yiv : Vy'davny'chy'j centr “Akademiya”, 2002. T. 3. 952 s.
12. Kurs mezhdunarodnogo prava : v 7 t. / Yu. A. Baskin i dr. ; otv. red. R. A. Myullerson, G. I. Tunkin. Moskva : Nauka, 1989. T. 1 : Ponyatie, predmet i sistema mezhdunarodnogo prava. 360 s.
13. Statute of the International Law Commission 1947. URL: <https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/statute/statute.pdf> (дата звернення 11.04.2020).
14. Tarun J. Codification and Progressive Development of International Law (January 2006). URL: <https://ssrn.com/abstract=1120849> (дата звернення 11.04.2020).
15. Abashidze A., Solntsev A. Kodifikatsiya mezhdunarodnogo prava: konets prekrasnoy epohi? *Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale*. 2012. № 3. С. 5–16.
16. Sy'royid T. L. Mizhnarodne publichne pravo : pidruchny'k. Odesa :Feniks, 2018. 744 s.
17. Buvaeva N. E. Mezhdunarodnoe tamozhennoe pravo : ucheb. dlya magistrov / pod obsch. red. A. V. Zubacha. Moskva : Izd-vo Yurayt, 2013. 376 s.
18. Report of the International Law Commission covering the work of its fourteenth session, 24 April-29 June 1962. *Yearbook of the International Law Commission*. 1962. Vol. 2. iii, 198 p.
19. Konvenciya pro mizhnarodnu cy'vil'nu aviacyu : Mizhnarodny'j dogovir vid 07.12.1944. *Oficijny'j visny'k Ukrayiny`*. 2004. # 40. St. 2667.
20. Povitryany'j kodeks Ukrayiny` : Zakon Ukrayiny` vid 19.05.2011 r. # 3393-VI. *Vidomosti Verxovnoyi Rady` Ukrayiny`*. 2011. # 48-49. St. 536.